

УДК 327(43) «200»

ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ СЕРБІЇ ДО ЄВРОСОЮЗУ (1991-2006 рр.)

Козлітін В. Д.

Доктор історичних наук, професор.

Анотація. У статті проаналізовано відносини між Сербією (у складі Союзної Республіки Югославії) і Європейським Союзом, основні етапи й тенденції соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку Сербії, її міжнародне становище й зовнішню політику впродовж 1991-2006 рр. Основну увагу зосереджено на 2000-2006 рр. Виокремлено та охарактеризовано три основних періоди на шляху Сербії до Європейського Союзу: 1991-2000 рр. – конфронтація між СРЮ та ЄС, 2000-2003 рр. – активне зближення, 2004 р. – червень 2006 р. – охолодження у відносинах Сербії та ЄС. Висвітлено внутрішньополітичну боротьбу в Сербії щодо вибору нею зовнішньоекономічної й зовнішньополітичної орієнтації. Розглянуто основні перепони на шляху Сербії до Євросоюзу. Розкрито перебіг модернізаційних реформ у напрямі наближення до стандартів ЄС. Прослідковано еволюцію політики ЄС щодо Сербії.

Ключові слова: Сербія, Союзна Республіка Югославія (СРЮ), Європейський Союз (ЄС), відносини, інтеграція.

Постановка проблеми. Сербія як одна з найвпливовіших держав Західних Балкан відіграє важливу роль у структурі зовнішньої політики Європейського Союзу, США та Російської Федерації. Від ситуації в Сербії, регіоні Західних Балкан залежить стабільність на європейському просторі. Після краху авторитарного режиму Мілошевича Сербія проголосила стратегічний курс на зближення з Євросоюзом. Головним напрямом зовнішньої політики України є також інтеграція до структур ЄС. Тому наукове дослідження досвіду Сербії в реалізації цього курсу постає важливим і актуальним для українського суспільства.

Мета статті полягає у спробі стисло проаналізувати відносини між Сербією та ЄС у 1991-2006 рр., висвітлити внутрішньополітичну боротьбу в Сербії щодо вибору нею зовнішньоекономічної й зовнішньополітичної орієнтації, розглянути основні перепони на шляху Сербії до Євросоюзу, розкрити перебіг модернізаційних реформ у напрямі наближення до стандартів ЄС, прослідкувати еволюцію політики ЄС щодо Сербії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теорія і практика інтеграції Сербії до ЄС досліджується насамперед у Сербії та деяких країнах-членах ЄС [10, 12, 13, 19, 20]. Особливу увагу привертає спільне дослідження «Відносини між Сербією і Європейським Союзом. Історія та перспективи», здійснене співробітниками Центрально-Європейського університету (Будапешт) і Факультету економіки, фінансів і адміністрування (Белград) [16]. У вітчизняній історіографії відсутні спеціальні наукові дослідження відносин СРЮ та ЄС упродовж 1991-2006 рр. Українські вчені зробили лише перші кроки до наукового дослідження цієї теми [7].

Джерельну базу статті становлять міжнародно-правові акти євроінтеграційного змісту; документи Європейського Союзу щодо відносин із СРЮ; документи парламенту та уряду Сербії [2; 3; 4; 9; 11; 14; 15; 17; 18]. Важлива інформація міститься в сербській, російській та українській періодиці.

У статті досліджуються події 1991-1992 рр. (розпад СФРЮ та утворення СРЮ) до розпаду Державного утворення «СіЧ» у червні 2006 р.

Основні результати дослідження. Соціалістична Федеративна Республіка Югославія (СФРЮ), у складі якої до 1991 р. перебувала Сербія, першою із соціалістичних країн ще 1967 р. встановила офіційні відносини з Європейським економічним співтовариством (ЄЕС). 1983 р. СФРЮ отримала статус «спеціального і привілейованого сусіда» ЄЕС. У жовтні 1989 р. Югославія подала заявку на асоційоване членство в ЄЕС. Упродовж 80-х років економічні, політичні й культурні взаємозв'язки між СФРЮ та ЄЕС були більш інтенсивними і продуктивними, аніж в інших країнах Центрально-Східної Європи [16, р. 22].

На перших багатопартійних виборах до республіканських парламентів 1990 р. в більшості республік СФРЮ на виборах перемогли антикомуністичні політичні сили. Лише в Сербії та Чорногорії комуністи, які реформували свою партію в Соціалістичну партію Сербії (СПС) і Демократичну партію соціалістів Чорногорії (ДПСЧ), отримали підтримку більшості населення і залишилися при владі. Після виборів зі складу СФРЮ вийшли Словенія, Хорватія, Боснія й Герцеговина, Македонія. Наприкінці 1991 р. – на початку 1992 р. країни-члени Європейського Союзу (ЄС) визнали факт розпаду Югославської Федерації. У листопаді 1991 р. Європейська комісія скасувала Угоду про співпрацю з СФРЮ, але в Белграді залишилась на місці делегація ЄЕС на рівні повірених у справах.

До липня 1997 р. президентом Сербії був лідер СПС Слободан Мілошевич. До 1994 р. Сербія, намагаючись об'єднати навколо себе території з компактним проживанням сербів, брала участь в усіх воєнних конфліктах і війнах на території колишньої СФРЮ. Ця політика Сербії призвела до розриву її відносин і відкритої конфронтації з європейськими країнами. Восени 1991 р. – навесні 1992 р. було запроваджено широкомасштабні торгово-економічні санкції ООН і ЄС проти Сербії.

27 квітня 1992 р. утворено Союзу Республіку Югославію (СРЮ) у складі Сербії і Чорногорії. У вересні цього ж року Рада Безпеки ООН (РБ ООН) виключила СРЮ з ООН, а 25 травня 1993 р. створила Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ), який мав організувати судове переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, здійснені на території колишньої Югославії. Країна опинилася в цілковитій міжнародній ізоляції.

Розрив традиційних економічних зв'язків, участь у воєнних діях на території сусідніх, уже суверенних, держав, торгово-економічні санкції ООН спричинили небачений загальний спад виробництва в Сербії, неконтрольовану грошову емісію, гіперінфляцію, повний розлад фінансової системи, різке зниження життєвого рівня більшості населення, посилення соціального розшарування тощо. Громадянські війни в Хорватії, Боснії і Герцеговині, масові потоки сербських біженців із цих країн призвели до нагнітання національної поляризації, живили націоналістичні настрої в сербському суспільстві. Реформування країни призупинилось.

Упродовж 1992-1997 рр. на парламентських виборах у Сербії найбільшу підтримку виборців мали три політичні партії: Соціалістична партія Сербії, Сербська радикальна партія (СРП) і Сербський рух оновлення (СРО). СПС одна формувала уряди Сербії. До 1995 р. майже 60 % політичної еліти Сербії були колишніми членами СКЮ, а 39,5 % мали понад 10 років партійного стажу [6].

1995 р. закінчення війн у Хорватії, Боснії і Герцеговині, укладення Дейтонських і Паризьких мирних угод створили умови для зміни політичної ситуації та економічного відродження Сербії і Чорногорії. СРЮ зробила перші кроки з нормалізації відносин із

колишніми югославськими республіками і світовим співтовариством загалом. 9 квітня 1996 р. ухвалено Декларацію ЄС про визнання СРЮ з боку держав-членів ЄС. 25 липня 1996 р. Рада ЄС ухвалила постанову про допомогу в реконструкції країн колишньої Югославії [16, р. 87]. У жовтні цього ж року РБ ООН скасувала більшість санкцій щодо СРЮ. 9 грудня 1996 р. скасовано санкції ЄС стосовно СРЮ. 1997 р. Рада ЄС задекларувала нову регіональну політику на Балканах і цим створила умови для відновлення двосторонніх відносин із країнами регіону [16, р. 88]. Дипломатичні відносини між ЄС і СРЮ знову підвищилися до рівня послів. Відновилися торгівля між СРЮ і ЄС. Однак конфронтація між Сербією й країнами Заходу залишалась.

1997 р. С. Мілошевича обрано президентом СРЮ, президентом Сербії став соціаліст М. Мілутінович, один із найближчих соратників С. Мілошевича.

У 1997 – 2000 рр. ускладнилися відносини в межах Югославської Федерації між Сербією і Чорногорією. На президентських виборах у Чорногорії 5 жовтня 1997 р. переміг М. Джуканович, лідер ДПСЧ. У 1996-1997 рр. ця партія стала на ліберальні, демократичні, проєвропейські позиції. М. Джуканович виступив із критикою політичного курсу президента С. Мілошевича й союзного уряду М. Булатовича, що в кінцевому підсумку спричинило бойкот чорногорською владою федерального центру. Белград, своєю чергою, не визнав ані президентства М. Джукановича, ані новий склад чорногорського парламенту 1998 р. Чорногорія зажадала від Сербії визнати за нею право на самостійну зовнішню політику, а згодом і повну незалежність. Відтак розпочалася криза Югославської Федерації, яка ще більше загострилася в березні 1999 р. з початком збройної акції НАТО проти Югославії.

1997 р. в СРЮ дещо активізувались економічні реформи. Сербська скупщина ухвалила закони про приватизацію, іноземні інвестиції, засади податкової політики, митні тарифи, трудові відносини тощо, спрямовані на пристосування економічної системи до ринкових методів господарювання. Наприкінці року в СРЮ намітилося збільшення обсягів виробництва та експорту до європейських країн, розпочалось оздоровлення банківської системи. Проте рівень безробіття залишався високим – до 30%.

На початку 1998 р. загострилося становище в Косові. Утворена 1997 р. Армія визволення Косова (АВК) стала на шлях збройної боротьби за незалежність краю від Белграда. У відповідь сербський уряд розпочав воєнно-поліцейську операцію проти АВК, фактично – проти албанського населення Косова. Захід вимагав від сербської влади припинити репресії проти албанського населення Косова і запропонував план мирного врегулювання «косовської проблеми», яким передбачалось надання максимальної автономії краю і вивід сербських військ із його території. Однак перемовини між сербами і косовськими албанцями за участю ЄС закінчились невдало. Відносини між СРЮ та ЄС знову погіршились.

У березні – липні 1999 р. війська НАТО здійснили військово-повітряну операцію проти СРЮ, що мала за мету припинення косовського конфлікту. Югославська армія й поліція змушені були залишити Косово. Контроль над краєм передавався адміністрації ООН і міжнародним миротворчим силам під командуванням НАТО. Фактично край перейшов під управління косовських албанців. Понад 200 тис. косовських сербів залишили свої домівки в Косові. Багато з них осіли на території Сербії, де кількість переміщених осіб досягла 800 тис., а кількість безробітних – майже 500 тис. осіб [5]. Конфронтація керівництва СРЮ зі світовою спільнотою ще більше посилилась.

Поразка СРЮ у війні проти НАТО прискорила зміни в суспільній свідомості громадян Сербії: значна частина сербів внутрішньо змирилась із втратою Косова, звільнилася від націоналістичних настроїв, утопічних великосербських планів, певною мірою розчарувалась в Росії і переорієнтувалась на Європу.

1999 року ЄС запропонував країнам Балканського півострова (окрім СРЮ) нову регіональну політику, що дістала назву «Процес стабілізації та асоціації». Її головна мета полягала у стимулюванні зближення Балканських країн з ЄС. Значна увага приділялася відновленню і поглибленню регіональної співпраці. 30 липня 1999 р. на зустрічі в Сараєво глави держав та урядів ЄС, інших держав схвалили Пакт стабільності для Південно-Східної Європи, спрямований на підтримку країн регіону в їх прагненні встановлення миру, зміцненні демократичних політичних систем, дотриманні прав людини, відродженні економіки й підтримці вільного ринку, поетапному зближенні народів Балканського півострова з рештою країн Європи. ЄС запропонував країнам Західних Балкан проект стандартної Угоди про стабілізацію та асоціацію (УСА), що відповідав Копенгагенським (1993 р.) критеріям вступу до ЄС. Усе це створювало підвалини для початку відновлення відносин між Сербією та ЄС. Розпочалися двосторонні перемовини між СРЮ та окремими країнами-членами ЄС.

Наприкінці 1999 р. – у першій половині 2000 р. в сербському суспільстві невдоволення урядом стало масовим, слабшав авторитет і вплив СПС, активізувалася діяльність опозиції.

У результаті позачергових президентських виборів у СРЮ 24 вересня 2000 р. і так званої «бульдозерної революції» 5-6 жовтня президентом СРЮ став кандидат опозиційного блоку «Демократична опозиція Сербії» (ДОС), лідер Демократичної партії Сербії (ДПС) Воїслав Коштуніца. У жовтні цього ж року сформовано перехідний Кабінет міністрів Сербії із представників ДОС, СРО й СПС. Прем'єр-міністром став один із лідерів Демократичної партії (ДП) – Зоран Джинджич. Зміна влади в Сербії завершилась у грудні 2000 р., коли там відбулися дочасні парламентські вибори, за результатами яких ДОС отримала 64%, а СПС – 12,8% голосів виборців. Уперше СПС поступилася першим місцем. 25 січня 2001 р. сформовано новий коаліційний уряд Сербії, очолений З. Джинджичем [4]. До влади в Сербії прийшли ліберально-демократичні політичні сили. Країна вступила на шлях демократичного розвитку, переходу від авторитаризму до класичної європейської демократії.

Зміна влади значно загострила політичну ситуацію в країні. Сербія опинилась на роздоріжжі. Президентом Сербії залишався представник СПС М. Мілутінович. Усі керівні посади обіймали соціалісти, прихильники і ставленики С. Мілошевича. Керівництво Чорногорії не визнало результатів президентських виборів восени 2000 р., відмовилося брати участь у формуванні союзного уряду і взяло курс на вихід із федерації.

Першочерговим завданням нової ліберально-демократичної влади стала стабілізація політичної ситуації в країні. Прем'єр-міністр З. Джинджич реформував силові структури, позбавив керівних посад деяких ставлеників С. Мілошевича, намагався перебрати контроль над державними підприємствами від людей, наближених до попереднього президента. Водночас президент СРЮ В. Коштуніца заради лояльності армії та поліції змушений був пообіцяти відмовитися від співпраці з Гаазьким трибуналом, допустити прихильників С. Мілошевича до участі в політичному житті країни.

У цей час Сербія була середньорозвинутою індустріально-аграрною країною. 2001 р. у приватному секторі вироблялося понад 42%, на змішаних підприємствах – 30%, державних і суспільних – 28% ВВП, який на душу населення становив 1,2 тис. дол. США. 2002 р. обсяг виробництва становив 45% від рівня 1990 р. Рівень безробіття сягав 25%. Життєвий рівень упродовж 90-х років різко знизився, основна частина населення опинилась на межі виживання. 2001 р. кількість переселенців у Сербії становила 452 тис., із них 377 тис. мали статус біженців. Кілька мільйонів сербів перебувало поза межами країни, в основному в європейських державах. Прямі іноземні інвестиції були незнач-

ними. Зовнішній борг СРЮ у грудні 2002 р. досяг 8,6 млрд. дол. США. Повну загальну або спеціальну середню освіту мали 30%, вищу – 4% осіб, старших 15 років [8]. Сербія значно відставала за рівнем загальноцивілізаційного розвитку від передових західноєвропейських країн.

Сербський уряд прем'єр-міністра З. Джинджича оголосив інтеграцію в ЄС як перше і найважливіше завдання у своїй зовнішній політиці. 2000 року йому вдалося нормалізувати відносини Сербії з більшістю країн Заходу, Росією й багатьма країнами світу. ООН та ЄС скасували всі міжнародні санкції проти СРЮ. Відновилося членство Сербії в ООН, міжнародних економічних організаціях. 27 листопада 2000 р. президент СРЮ В. Коштуніца підписав у Відні три основоположних документи ОБСЄ: Гельсінський заключний акт 1975 р., Паризьку хартію 1990 р. і Стамбульську хартію європейської безпеки 2001 р. У грудні 2000 р. СРЮ відновила своє членство в МВФ, у травні 2001 р. приєдналася до Всесвітнього банку та Європейського банку реконструкції й розвитку. ЄС скасував більшу частину європейських економічних санкцій.

Розпочалася нормалізація торгово-економічних відносин із західними країнами і колишніми республіками СФРЮ. Восени 2000 р. нормалізувалися відносини, відновилися політичний діалог і співпраця Сербії з Євросоюзом. Упродовж 2001-2002 рр. було скасовано або реструктуризовано значну частину зовнішнього боргу країни. У червні 2001 р. в Брюсселі ЄС і Світовий банк організували міжнародну конференцію для підтримки змін в СРЮ, на якій було ухвалено рішення надати країні приблизно 1,5 млрд. дол. США як безвідплатну допомогу і пільгові кредити впродовж двох років.

24 листопада 2000 р. в Загребі на саміті ЄС і Західнобалканських країн СРЮ було офіційно включено в Процес стабілізації та асоціації.

Важливим для Сербії стало підписання 25 листопада 2000 р. Рамкової угоди СРЮ – ЄС щодо виконання програми надання допомоги і підтримки СРЮ з боку ЄС, ратифікованої 31 березня 2003 р. [16, р. 23]. Це дало можливість СРЮ отримати окремі виняткові преференції у торгівлі з ЄС на п'ять років (до кінця 2005 р.): імпортне мито ліквідовано на 80% сербських товарів, що ввозились на територію ЄС [16, р. 33, 39]. Упродовж 2001 – 2006 рр. ЄС надавав фінансову допомогу Сербії в основному в межах програми CARDS, заснованої 1999 р. За цією програмою Сербія отримала майже 312 млн. євро на реалізацію понад 100 проектів [16, р. 55, 88]. У 2001 – 2004 рр. допомога ЄС зосереджувалася в основному на середньо- і довгостроковому інвестуванні в енергетику, сільське господарство, відновленні інфраструктури, розвитку малого і середнього підприємництва, заохоченні незалежних засобів масової інформації та інститутів громадянського суспільства, підтримці повернення та реінтеграції біженців і внутрішньо переміщених осіб, реформах місцевого самоврядування, охороні здоров'я, довілля тощо [17]. Сербія була пріоритетною країною для європейської ініціативи в галузі демократії та прав людини, екології та наукових досліджень [16, р. 56]. Загалом за 2002 – 2004 рр. ЄС надав фінансову допомогу СРЮ майже 1 млрд. євро [19, р. 75]. Надання фінансової допомоги обумовлювалося політичними вимогами у зміцненні демократичних інститутів, утвердженні верховенства закону, проведенні реформ державного управління, судової системи, боротьби проти корупції, захисті прав людини і меншин.

Восени 2000 р. СРЮ залучилася до перемовин між Балканськими країнами та ЄС щодо угод про стабілізацію та асоціацію в межах реалізації Пакту стабільності для Південно-Східної Європи. Цими угодами передбачалось розширення торговельних зв'язків, економічна й фінансова допомога, сприяння демократизації та громадянському суспільству, гуманітарна допомога біженцям, співпраця в галузі юстиції та внутрішніх справ.

27 жовтня 2000 р. президент СРЮ В. Коштуніца здійснив свій перший офіційний міжнародний візит до Москви. У результаті перемовин з міністром закордонних справ Росії І. Івановим і президентом В. Путіним було досягнуто домовленостей про «підтримку регулярного політичного діалогу на різних рівнях, включаючи вище державне керівництво». Основними політичними підсумками перемовин стала принципова згода Росії відновити поставки газу до СРЮ і вироблення взаємоприйнятних формул урегулювання сербської заборгованості. 2000 р. між Сербією і Росією укладено договір про вільну торгівлю, ратифікований 10 серпня 2001 р. Для активізації економічних зв'язків прем'єр-міністр Сербії З. Джинджич 2 квітня 2001 р. відвідав Росію з робочим візитом, а 16 червня 2001 р. відбувся візит президента Росії В. Путіна в СРЮ.

Отже, восени 2000 р. міжнародна ізоляція СРЮ, що тривала майже вісім років, завершилась і розпочався процес реінтеграції СРЮ в міжнародне співтовариство.

Значні зусилля уряду З. Джинджича спрямовувались на відновлення економіки й прискорення економічної трансформації країни: завершення процесу приватизації, реформування фінансової, банківської й податкової систем. Скасовано адміністративний контроль над цінами майже на всі товари і послуги, зроблено кроки щодо лібералізації зовнішньоторговельного режиму. Модернізовано податкове законодавство і збільшено збір податків. Розпочато децентралізацію суспільних фінансів. Ухвалено нові закони про іноземні інвестиції, приватизацію суспільних і державних підприємств у Сербії тощо. Скасовано всі обмеження на участь у ній іноземних компаній. 2002 р. державою продано понад 270 дрібних і середніх підприємств (на аукціонах) і 12 великих (шляхом тендерів) [8]. Для фінансування модернізаційних реформ уряд намагався залучити іноземні капіталовкладення.

У результаті реформ прискорився процес переходу від адміністративно-командної моделі економіки до ринкової. Уряду З. Джинджича вдалося досягти фінансової стабілізації і збільшення доходів населення. Інфляція знизилась із 86% 2000 р. до 14% 2002 р. Середня реальна заробітна платня становила у грудні 2002 р. в перерахунку за офіційним курсом 142 дол. США, середня пенсія за віком 135 дол. США, що було дещо більше, ніж вартість мінімального споживчого кошика [8].

Встановлення ЄС у грудні 2000 р. пільгового митного режиму для Сербії сприяло збільшенню інвестицій в її економіку, активізації її торгівлі з країнами ЄС: у 2001-2002 рр. експорт Сербії до ЄС збільшився з 821 млн. дол. до 2,7 млрд. дол. США [13, р. 11]. 2002 р. 50% товарообігу СРЮ припадало на розвинуті західні країни, 42% – на країни з перехідною економікою, 6% – на країни, що розвиваються. Провідними зовнішньоторговельними партнерами Сербії і Чорногорії були Німеччина, Італія і Російська Федерація (РФ), частки яких в її товарообігу становили 13%, 11% і 10% відповідно. РФ в основному поставляла до Сербії природний газ і нафту. Торговельне сальдо СРЮ у торгівлі з Росією було від'ємним [8].

Однак економічна й соціальна ситуація в СРЮ залишалася вкрай складною. Темпи економічного розвитку країни були незначними – на рівні 1-2%. Країна потребувала іноземних інвестицій, сучасної техніки і технологій. Економічні реформи, запроваджені в країні, стали болісними для значної частини населення. Згідно із соціологічними опитуваннями, наприкінці 2002 р. головними проблемами Сербії 44% громадян вважали бідність, безробіття, дорожнечу. 14% сербів були невдоволені економічними реформами. Політичні проблеми бентежили 18% громадян. Кримінальною обстановкою і корупцією переймалися 16% опитаних. МТКЮ не довіряли 78% опитаних (9% довіряли) [1].

У процесі діяльності сербського уряду З. Джинджича виявилися розходження в поглядах із федеральною владою і президентом СРЮ В. Коштуніцею щодо шляхів, методів

і темпів модернізації країни. На думку З. Джинджича, економічні реформи впроваджувались надто повільно. На фоні цього конфлікту навесні 2001 р. визначився остаточний розкол між Демократичною партією і Демократичною партією Сербії. Активізувалася внутрішньополітична боротьба, на яку впливали ЄС, США і Росія.

Однією з основних і найбільш болісних умов для просування Сербії на шляху до об'єднаної Європи стало питання її співпраці з МТКЮ в Гаазі. Виконуючи свої міжнародні зобов'язання, сербський уряд 1 квітня 2001 р. заарештував С. Мілошевича за звинуваченням у корупції, розкраданні державних коштів і зловживанні владою. 28 червня цього ж року сербський уряд з ініціативи З. Джинджича таємно передав С. Мілошевича Гаазькому міжнародному трибуналу. Цей крок уряду збурих значну частину сербської громадськості. Президент СРЮ В. Коштуніца висловив незгоду з рішенням сербського уряду, а очолювана ним Демократична партія Сербії вийшла з єдиної парламентської фракції демократичної опозиції. Відбувся новий розкол сербської політичної еліти.

18 квітня 2002 р. МТКЮ офіційно оголосив, що очікує від сербської влади видачі 24 осіб, звинувачених у воєнних злочинах і масових убивствах мирного населення.

За цих складних умов тривали перемовини між СРЮ і ЄС у формі посиленого постійного діалогу. 1 листопада 2001 р. при уряді СРЮ в межах Міністерства міжнародних економічних відносин створено Управління з європейської інтеграції, основним завданням якого була організація і координація процесу інтеграції СРЮ [16, р. 13]. У вересні 2002 р. уряд створив Раду з європейської інтеграції для підготовки країни до вступу в ЄС.

У вересні 2002 р. відбулися президентські вибори в СРЮ, що завершилися безрезультатно через низьку явку виборців. Водночас політична криза охопила і Сербію. Приводом для неї стало завершення терміну повноважень 29 грудня президента Сербії М. Мілутіновича. З вересня 2002 р. до червня 2004 р. спроби провести президентські вибори в Сербії завершувались невдачею через низьку явку виборців.

У цей час знову загострилися взаємовідносини між Сербією і Чорногорією. Більша частина сербської політичної еліти намагалася зберегти СРЮ. Більша частина чорногорців прагнула до незалежності. На початку 2002 р. Чорногорія фактично була самостійною державою. Республіка мала власний закритий економічний простір, свою валюту, поліцію, схожу на армію, митну службу, самостійну зовнішньополітичну і зовнішньоекономічну діяльність.

2002 р. між Сербією і Чорногорією укладено угоду, за якою обмежувалися повноваження федеральних органів. 4 лютого 2003 р. Скупщина СРЮ ухвалила Конституційну хартію Сербії й Чорногорії, якою офіційно проголошувалось, що СРЮ припинила своє існування, а замість неї на перехідний період утворено нове конфедеративне державне об'єднання під назвою «Державний союз Сербії і Чорногорії», коротко «Сербія і Чорногорія» (СіЧ). Включення в європейські структури, особливо в ЄС, було спеціально прописано в Конституційній хартії як одне з основних завдань СіЧ. Водночас було заявлено про наміри входження в північноатлантичні структури і налагодження стратегічного партнерства із США [3, с. 2].

7 березня 2003 р. президентом «Сербії і Чорногорії» обрано чорногорського політика Светозара Маровича (термін президентства тривав до 2006 р.).

За прем'єрства З. Джинджича ЄС став не лише стратегічним партнером у зовнішній політиці, а й інструментом просування необхідних внутрішніх реформ. Сербська економіка і суспільство поступово модернізувались і наближались до європейських стандартів і цінностей. Це був період, коли Сербія створила більшу частину інституційної структури на підтримку свого вступу до ЄС [16, р. 21, 23]. Діяльність уряду З. Джинджича спрямовувалась на формування позитивного сприйняття Сербії в ЄС.

12 березня 2003 р. в Белграді на сходах будинку уряду Сербії був застрелений її прем'єр-міністр З. Джинджич. Ситуація в країні різко загострилась. Було запроваджено надзвичайний стан, заарештовано осіб, які обіймали провідні посади в державі (начальника служби безпеки, начальника генштабу, шефа військової розвідки, заступника головного прокурора, радників колишнього президента В. Коштуніци – усього 18 осіб). Імідж Сербії в країнах ЄС знову погіршився.

18 березня 2003 р. прем'єр-міністром Сербії було призначено висуванця блоку «Демократична опозиція Сербії» Зорана Живковича, який очолював його до 3 березня 2004 р. Новий прем'єр-міністр в основному продовжував євроінтеграційний курс З. Джинджича [16, р. 21]. Для активізації зближення з ЄС 30 травня 2003 р. Народна скупщина Сербії створила Комітет європейської інтеграції як дорадчий орган уряду Республіки Сербії та Комісію з питань координації процесу наближення до ЄС як постійний робочий урядовий орган. 31 липня 2003 р. на рівні державного союзу створено Раду з питань європейської інтеграції як дорадчий орган Ради міністрів СіЧ.

20-21 червня 2003 р. Європейська рада під час саміту ЄС – Західні Балкани в Салоніках ухвалила порядок денний для Західних Балкан, що визначав основні напрями співпраці між ЄС і Західнобалканськими країнами. Салонікський саміт остаточно завершив десятилітню міжнародну ізоляцію СРЮ й офіційно визнав Сербію потенційним кандидатом на вступ до ЄС [16, р. 24]. На виконання рішень саміту в Салоніках восени 2003 р. ухвалено Спільну декларацію щодо політичного діалогу між ЄС і Сербією, що стала однією з головних дій програми «Європейського партнерства» і проклала шлях до подальшої інституціалізації регулярного двостороннього політичного діалогу між Сербією та ЄС на рівні міністрів закордонних справ. Основною метою цього діалогу було підготувати Сербію до її майбутньої участі у спільній зовнішній і безпековій політиці ЄС і надати їй подальшу підтримку в процесі швидкої інтеграції до ЄС [9].

31 липня 2003 р. сербський уряд ухвалив перший план дій з наближення національних законів до норм ЄС [16, р. 62].

Із кінця 2003 р. і впродовж 2004 р. тривали активні перемовини щодо підписання Угоди про стабілізацію та асоціацію (УСА) Сербії з ЄС. Однак у країні відбувалося деяке ослаблення проєвропейських політичних сил. Відсутність національного консенсусу щодо майбутнього Сербії у складі ЄС викликала занепокоєння в ЄС і провокувала його обережну, вичікувальну тактику під час перемовин. Спостерігалось певне «охолодження» відносин.

У зовнішньополітичній діяльності офіційний Белград відмовився від ідеї поділу Боснії і Герцеговини між Сербією й Хорватією, яку тривалий час культивували С. Мілошевич і його хорватський колега Ф. Туджман. У вересні 2003 р., під час офіційного візиту хорватського президента Стіпе Месича до Сербії, він і президент «Сербії і Чорногорії» С. Марович взаємно вибачилися за завдану шкоду (політичну, економічну, моральну) під час війни 1992-1995 рр. У листопаді 2003 р. С. Марович зробив аналогічне вибачення у Сараєво – столиці Боснії і Герцеговини. Це стало початком нормалізації відносин між Сербією та Хорватією, Боснією і Герцеговиною.

Водночас позиція Сербії щодо статусу Косова ставала більш жорсткою. 28 серпня 2003 р. Скупщина Сербії ухвалила Декларацію про Косово і Метохію, тим самим підтвердивши територіальну цілісність Сербії.

У листопаді 2003 р. в.о. президента Сербії Н. Мічич через відсутність стабільної парламентської більшості, безрезультативність президентських виборів розпустила Скупщину і призначила нові позачергові парламентські вибори, що відбулися 28 грудня 2003 р. На той час у Сербії налічувалося понад 270 політичних партій. З 19 партій і коаліцій,

що брали участь у виборах, 5-відсотковий бар'єр подолали лише шість. Найбільше голосів уперше здобула СРП В. Ніколича – 27,6%, що обстоювала ідею утворення Великої Сербії з територій компактного проживання сербів, категорично відмовлялася від співпраці з Гаазьким міжнародним судом і закликала до зближення з Росією. ДПС В. Коштуніца отримала 17,7%, а ДП – 12,6% голосів виборців. СПС посіла сьоме місце за кількістю депутатських мандатів, задовольнившись лише 7,6% голосів. Для соціалістів це була небачена поразка, найнижчий рейтинг за всю попередню історію СПС. Назагал партії демократичної орієнтації (ДП, СРО і партія «Г 17 плюс») набрали 42% голосів. Результати виборів стали показником поразки тих політичних сил, що стали до влади в жовтні 2000 р. Із 18 політичних партій ліберально-демократичного напрямку з колишнього блоку «ДОС» цього разу до парламенту потрапила лише одна – ДП, яку представляв міністр оборони Б. Тадич. Отже, центристські, ліберальні, реформістські, прозахідні партії не отримали підтримки більшості громадян. Серед населення переважали радикально-націоналістичні настрої. Успіх радикальних націоналістів пояснюється, по-перше, складним економічним і соціальним становищем, відсутністю значних змін у повсякденному житті людей, розчарованістю урядовою політикою, незгодами в демократичному блоці. По-друге, самі радикальні націоналісти стали більш поміркованими, їм хотілося, щоб їх сприймали як сучасну європейську праву партію.

Новим прем'єр-міністром Сербії став лідер ДПС В. Коштуніца. Він сформував кабінет меншості, що спирався на підтримку соціалістів. Програма, представлена урядом в парламенті, включала розв'язання проблеми статусу сербів Косова, збереження сербсько-чорногорської співдружності, інституційні реформи, боротьбу проти корупції та економічні реформи. У зовнішній політиці пріоритетним залишався курс на євроінтеграцію, але за умови збереження територіальної цілісності країни.

За прем'єрства В. Коштуніци проблеми європейської інтеграції втратили свою пріоритетність [16, р. 23]. У відносинах з ЄС уряд насамперед прагнув залучити в країну європейських інвесторів. Прем'єр-міністр зосередився на проблемі Косова, де на початку 2004 р. знову загострилася ситуація. 17 березня 2004 р. антисербські акції в Косові стали найкривавіші з 1999 р.

2004 р. повноваження парламентського комітету та урядової комісії з питань європейської інтеграції були дещо обмежені [16, р. 15, 16, 19, 20].

У травні 2004 р. Сербія та ЄС підписали Угоду про зближення, що стало першим реальним кроком на шляху вступу країни до цієї міжнародної організації. 13 жовтня 2004 р. Народна скупщина незначною більшістю голосів ухвалила резолюцію про зближення з ЄС. Вона зобов'язувала уряд провести реформи, що мали підлаштувати економіку, внутрішню і зовнішню політику під вимоги Копенгагенських критеріїв [16, р. 73; 18].

Парламентські вибори 28 грудня 2003 р., парламентське голосування 13 жовтня 2004 р. за резолюцію про зближення з ЄС стали свідченням відсутності в Сербії єдності щодо темпів і методів європеїзації країни, політичної волі у значної частини парламентарів кардинально змінювати чинну економічну і політико-правову систему згідно зі стандартами ЄС. Незважаючи на це, у 2004-2006 рр. реформи тривали, завершувався перехід від одержавленої адміністративно-командної економічної системи до ринкової. Особлива увага в цей час приділялася зближенню сербського законодавства з правовими нормами ЄС. 2005 р. створено спеціальний комітет у парламенті для узгодження національного законодавства з європейським [22, р. 20].

За умов громадської пасивності, після чотирьох невдалих спроб виборів президента Сербії, у пошуках виходу з політичної кризи 26 лютого 2004 р. сербська скупщина скасувала закон про обов'язкову 50-відсоткову явку виборців під час голосування на прези-

дентських виборах. Тепер обраним главою держави вважався той претендент, який набрав абсолютну більшість голосів тих, які взяли участь у голосуванні.

На таких умовах на основі нового виборчого закону в червні 2004 р. відбулися президентські вибори, другий тур яких (при 49% явки) приніс перемогу Б. Тадичу, за якого свої голоси віддали майже 53,7% виборців. Т. Ніколич отримав 45,4% голосів. Перемога на президентських виборах лідера ДП Б. Тадича і формування коаліційного уряду після грудневих 2003 р. виборів у парламент визначили початок нового етапу у відносинах Сербії з ЄС.

Президент Б. Тадич і прем'єр-міністр В. Коштуніца продовжували політику інтеграції Сербії в Європейський Союз. При цьому В. Коштуніца, на відміну від прозахідно налаштованого Б. Тадича, дотримувався більш консервативних позицій, був прихильником обмеженої співпраці з європейськими країнами, негативно ставився до виходу Чорногорії зі складу Югославії й можливості проголошення незалежності Косова. Значну роль у політичному житті країни відігравали націоналісти із СРП.

2004 р. делегація Європейської комісії в Белграді у своїх звітах загалом схвалила перебіг економічних реформ у Сербії та її підготовку до укладення Угоди про стабілізацію та асоціацію з ЄС. У квітні 2005 р. урядова комісія СіЧ опублікувала звіт про виконання умов членства в ЄС [2].

В ухваленій урядом у липні 2005 р. Національній стратегії з приєднання Сербії до ЄС вперше членство в Європейському Союзі визначено як пріоритет і довгострокову перспективу [14, р. 6-8]. Цей документ мав стати фундаментом для прийняття низки національних програм реформ і приведення національного законодавства Сербії у відповідність із правовими принципами ЄС. 12 липня Європейська Комісія рекомендувала розпочати перемовини з СіЧ про вступ. 3 жовтня 2005 р. Рада ЄС схвалила початок перемовин, а 10 жовтня розпочалися перемовини між СіЧ і ЄС про укладення Угоди про стабілізацію та асоціацію, однак часті зміни сербських учасників перемовин гальмували цей процес [16, р. 18].

У 2004-2005 рр. економічне становище Сербії дещо покращилось. 2005 р. ЄС відмовився продовжувати пільгові для Сербії торговельні умови [16, р. 39]. З січня 2006 р. ці заходи були вжиті окремо для Сербії і Чорногорії, тепер двох окремих країн. У цей час ЄС був основним партнером зовнішньої торгівлі Сербії із часткою понад 50% як в експорті, так і в імпорті. Загальний обсяг торгівлі між Сербією та країнами ЄС швидко збільшувався: 2006 р. майже на 26% порівняно з 2005 р. У 2006 р. сербський експорт в ЄС збільшився на 38% порівняно з 2005 р. Майже 53% сербського експорту надходило в ЄС і майже половина імпорту (48,5%) – з ЄС [16, р. 40].

Поліпшення бізнес-середовища та інвестиційного клімату в Сербії сприяло збільшенню інвестицій у сербську економіку. У 2006 р. прямі іноземні інвестиції перевищили 4 млрд. дол., або 13,7% від ВВП [16, р. 83]. ЄС посів місце основного інвестора в Сербії.

Зближення Сербії з країнами ЄС супроводжувалось інтенсивним політичним діалогом з Росією: у листопаді 2005 р. відбувся візит міністра закордонних справ Росії С. Лаврова в Сербію і Чорногорію, президент Сербії Б. Тадич відвідав з робочим візитом Росію. Сербія залишалась основним балканським союзником Росії.

11 березня 2006 р. колишній президент Югославії С. Мілошевич помер в одиночній камері у тюрмі міжнародного трибуналу ООН від інфаркту. Його смерть знову загострила політичну ситуацію в Сербії та ускладнила її відносини з ЄС.

6 квітня 2006 р. сербський уряд ухвалив важливий документ «План імплементації пріоритетів європейського партнерства» [15]. Але на той час у центрі уваги сербського

суспільства вже були не стільки проблеми інституційної трансформації Сербії, скільки проблеми її співпраці з Гаазьким трибуналом і особливо питання про статус автономного краю Косова і Метохії. Згідно з даними соціологічних опитувань більша половина населення Сербії висловлювалась за вступ до ЄС. Певна частина сербів виступали за так званий «східний вектор інтеграції» – Митний союз, Єдиний економічний простір з Росією, Білоруссю та Україною. У розв'язанні проблеми Косова частина сербського суспільства і політичної еліти покладала надії на підтримку і допомогу не ЄС, а Росії. Авторитет і вплив Росії в Сербії знову посилювались. Причиною цього була і залежність Сербії від поставок російських енергоносіїв.

Восени 2005 р. на адресу сербського уряду з Брюсселя почали надходити звинувачення у відмові від співпраці в пошуках і видачі Р. Караджича, Р. Младича та Г. Хаджича. 3 травня 2006 р. ЄС призупинив перемовини із СіЧ про прийняття цієї країни в Євросоюз через недотримання Сербією Копенгагенських критеріїв. Своє рішення ЄС пояснив тим, що сербський уряд не виконував взятих міжнародних зобов'язань щодо співпраці з Гаазьким трибуналом, а саме – сербська влада не виконала своєї обіцянки видати Гаазькому трибуналу до 30 квітня одного з лідерів боснійських сербів генерала Р. Младича [16, р. 33, 89].

Погіршення відносин між ЄС і Державним союзом Сербії і Чорногорії, особливо Сербією, визначило наперед підсумки референдуму про незалежність Чорногорії та остаточний розпад державної співдружності.

21 травня 2006 р. в Чорногорії відбувся референдум про незалежність країни. На ньому 55,5% виборців висловилися за вихід із союзу з Сербією. У червні 2006 р. парламент Чорногорії ухвалив Декларацію про незалежність, якою проголошувалась незалежність Чорногорії та її вихід із союзу з Сербією. 5 червня 2006 р. Сербія теж проголосила про свою незалежність. Державний союз Сербії і Чорногорії розпався. Закінчилась історія «Другої Югославії».

Висновки. Отже, у 1980-х роках СФРЮ мала найкращі відносини з ЄС порівняно з іншими соціалістичними країнами. Розпад СФРЮ, громадянські війни 1991-1995 рр. призвели до розриву цих відносин. Крах авторитарного режиму С. Мілошевича і прихід до влади в СРЮ демократичних, проєвропейськи налаштованих політичних сил у 2000 р. запустили процеси оновлення сербського суспільства і зближення з ЄС. У 2000-2003 рр. розпочалася кардинальна внутрішня перебудова країни: перехід від одержавленої командно-адміністративної економіки, авторитарної, фактично однопартійної політичної системи до ринкової економіки і демократичної, багатопартійної, парламентської політичної системи. Цей процес відбувався за умов жорсткого політичного протистояння між прибічниками авторитаризму, державного соціалізму й націоналізму із зовнішньою орієнтацією на Росію, з одного боку, і прихильниками демократичного суспільства західноєвропейського зразка з орієнтацією на Євросоюз – з другого. Упродовж 2000-2006 рр. у Сербії відбулося багато змін, що наближали її до Копенгагенських критеріїв членства в ЄС. Однак відсутність національного консенсусу, різне бачення шляхів і методів модернізаційних реформ і перспектив зближення з ЄС серед широкої громадськості і політичної еліти спричинили зниження темпів європеїзації Сербії у 2004-2006 рр., припинення у травні 2006 р. перемовин з ЄС про подальше зближення і розпад СРЮ у червні 2006 р. Сербія залишилась наодинці перед необхідністю більш чіткого вибору подальшого шляху цивілізаційного розвитку.

Список використаної літератури

1. Гуськова Е. Ю. Сербия и Черногория на перепутье. Возможны ли интеграционные процессы на Балканах? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://guskova.ru/w/present/2003-05-30>.
2. Извештај о спремности Србије и Црне Горе за преговоре о закључивању Споразума о стабилизацији и придруживању са Европском унијом. 12. 04. 2005 године. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/studija_izvodljivosti/pdf.
3. Конституционная хартия государственного сообщества Сербии и Черногории [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/archives/592>.
4. Народна скупштина Републике Србије [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.parlament.gov.rs/народна-скупштина/историјат.
5. Новейшая история Сербии и Югославии. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.crkvenikalendar.com/history/serbian_history_new.php.
6. Пономарева Е. Партийные системы в пост-Югославии / Е. Пономарева // Обозреватель – Observer. – 2005. – № 8 (187) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rau.su/observer/N8_2005/8_10.htm.
7. Сагай І. Сербія і Чорногорія на шляху до Європейського Союзу / І. Сагай // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Київ, 2004. – Випуск 50 (Част. І). – С. 266-268.
8. Сербия и Черногория [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.google.com.ua/search?/complete/search?client>.
9. Agreement on a Political Dialogue Declaration [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.mfa.gov.yu/Statement/131003_e.html.
10. Drazovic A. EU external economic relation with Serbia (legal trade and economic aspects) / A. Drazovic. – Thessaloniki Universit of Macedonia, 2011. – 78 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14747/6/DrazovicAleksandraMsc2011.pdf>.
11. Government Plan for Implementation of the European Partnership Priorities (adopted on 7 April 2006) [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.google.com.ua>.
12. Lopandić D. Evropski pokret u Srbiji [Electronic resource]. – Mode of access: www.emins.org/sr/publikacije/knjige/03-scgeu.pdf.
13. Lopadić D. Razvoj saradnje Srbije i Crne Gore sa Evropskom unijom // Међународна политика. – 2003. – Br. 1109. – S. 9-11.
14. National strategy of Serbia for the Serbia and Montenegro's accession to the European Union. – Beograd, 2005. – 295 s. [Electronic resource]. – Mode of access: www.seio.gov.rs/upload/documents/.../national_strategy-pdf.pdf.
15. Plan for Implementation of the European Partnership Priorities [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.esiweb.org/pdf>.
16. Relations between Serbia and the EU [Electronic resource]. – Mode of access: www.fefa.edu.rs/.../sveska02RelationsBetween...
17. Reports on International Assistance to the Republic of Serbia [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.seio.gov.rs/documents/international-assistance.72.html>.
18. Resolution on Joining the European Union [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.seio.gov.rs/documents/national-documents.224.html>.
19. Srbija i Crna Gora na putu ka Evropskoj Uniji. Zbornik radova. – Beograd: Evropski pokret u Srbiji, 2003. – 362 s. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.googl.com.ua/#q=>.

20. The Current Status Quo and Prospects for Serbia's European Integration. – Bratislava: Slovak Foreign Policy Association, 2008 – 48 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.sffa.sk/dokumenty/publikacie/203>.

A THORNY PATH OF SERBIA TO THE EUROPEAN UNION (1991-2006)

Kozlitić V. D.

Doctor of Science in History, Professor.

Abstract. *The paper analyzes relations between Serbia as a part of the Federal Republic of Yugoslavia and the European Union, as well as the main stages and trends of socio-economic and socio-political development of Serbia, its international position and foreign policy during 1991-2006. The following three main periods on Serbia's way to the EU membership were emphasized and characterized: 1991-2000, the period of confrontation between Serbia and the EU; 2000-2003, the period of their active rapprochement; 2004-June 2006, the period of cooling in relations between Serbia and the EU. Particular attention is paid to the 2000-2006 period. The article deals with the domestic political struggle in Serbia for its choice of foreign economic and foreign policy orientation. Author examined the main obstacles on the way of Serbia to the UE. The progress of Serbian modernization reforms in the process of approach to the EU standards is analyzed. The evolution of the EU policy towards Serbia is studied.*

Key words: *Serbia, Federal Republic of Yugoslavia (FRY), the European Union (EU), relations, integration.*

References

1. Guskova E. Yu. Serbiya i Chernogoriya na perepute. Vozmozhny li integratsionnye protsessy na Balkanakh? [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://guskova.ru/w/present/2003-05-30>.
2. Izvешtaj o spremnosti Srbije u Tsrne Gore za prehovore o zaključivanju Sporazuma o stabylyzatsyyu y prydruživanju sa Evropskom unijom. 12.04.2005 hodyne [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/studija_izvodljivosti/pdf.
3. Konstitucionnaya khartiya gosudarstvennogo soobshchestva Serbii i Chernogorii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://worldconstitutions.ru/archives/592>.
4. Narodna skupština Republike Srbije [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina/ystoryjat.
5. Noveyshaya istoriya Serbii i Yugoslavii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.crkvenikalendar.com/history/serbian_history_new.php.
6. Ponomareva E. Partiynye sistemy v post-Yugoslavii / E. Ponomareva // Obozrevatel – Observer. – 2005. – № 8 (187) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.rau.su/observer/N8_2005/8_10.htm.
7. Sahai I. Serbiya i Chernohoriya na shliakhu do Yevropeiskoho Soiuzu / I. Sahai // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. – Kyiv, 2004. – Vypusk 50 (Chast. I). – S. 266-268.
8. Serbiya i Chernohoriya [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.google.com.ua/search?complete/search?client>.
9. Agreement on a Political Dialogue Declaration [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.mfa.gov.yu/Statement/131003_e.html.
10. Drazovic A. EU external economic relation with Serbia (legal trade and economic aspects) / A. Drazovic. – Thessaloniki Universit of Macedonia, 2011. – 78 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14747/6/DrazovicAleksandraMsc2011.pdf>.
11. Government Plan for Implementation of the European Partnership Priorities (adopted on 7 April 2006) [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.google.com.ua>.
12. Lopandić D. Evropski pokret u Srbiji [Electronic resource]. – Mode of access: www.emins.org/sr/publikacije/knjige/03-scgeu.pdf.
13. Lopandić D. Razvoj saradnje Srbije i Crne Gore sa Evropskom unijom // Međunarodna politika. – 2003. – Br. 1109. – S. 9-11.

14. National strategy of Serbia for the Serbia and Montenegro's accession to the European Union. – Beograd, 2005. – 295 s. [Electronic resource]. – Mode of access: www.seio.gov.rs/upload/documents/.../national_strategy-pdf.pdf.
15. Plan for Implementation of the European Partnership Priorities [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.esiweb.org/pdf>.
16. Relations between Serbia and the EU [Electronic resource]. – Mode of access: www.fefa.edu.rs/.../sveska02RelationsBetween.
17. Reports on International Assistance to the Republic of Serbia [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.seio.gov.rs/documents/international-assistance.72.html>.
18. Resolution on Joining the European Union [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.seio.gov.rs/documents/national-documents.224.html>.
19. Srbija i Crna Gora na putu ka Evropskoj Uniji. Zbornik radova. – Beograd: Evropski pokret u Srbiji, 2003. – 362 s. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.googl.com.ua/#q=>.
20. The Current Status Quo and Prospects for Serbia's European Integration. – Bratislava: Slovak Foreign Policy Association, 2008 – 48 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/203>.

ТЕРНИСТЫЙ ПУТЬ СЕРБИИ В ЕВРОСОЮЗ (1991-2006 гг.)

Козлитин В. Д.

Доктор исторических наук, профессор.

Аннотация. *В статье анализируются отношения между Сербией (в составе Союзной Республики Югославии) и Европейским Союзом, основные этапы и тенденции социально-экономического и общественно-политического развития Сербии, ее международное положение и внешняя политика в 1991-2006 гг. Основное внимание сосредоточено на 2000 – 2006 гг. Выделяются и характеризуются три основных периода на пути Сербии в Европейский Союз: 1991-2000 гг. – конфронтация между СРЮ и ЕС, 2000-2003 гг. – активное сближение, 2004 г.-июнь 2006 г. – охлаждение в отношениях Сербии и ЕС. Освещается внутривнутриполитическая борьба в Сербии относительно выбора ею внешнеэкономической и внешнеполитической ориентации. Рассматриваются основные преграды на пути Сербии в Евросоюз. Прослеживается ход модернизационных реформ в направлении приближения к стандартам ЕС, эволюция политики ЕС в отношении Сербии.*

Ключевые слова: *Сербия, Союзная Республика Югославия (СРЮ), Европейский Союз (ЕС), отношения, интеграция.*